

PAŃSTWOWA RADA OCHRONY PRZYRODY

THE STATE COUNCIL FOR NATURE CONSERVATION

Member of IUCN

National CITES Scientific Authority

Ministerstwo Środowiska, ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa
tel.: (+48) 22-57-92-017, fax: (+ 48) 22 57 92 730, sekretariat@prop.mos.gov.pl

PROP/2014-014-22-sn

Warszawa, 1 grudnia 2014 r.

Sz.P. Maciej Grabowski
Minister Środowiska

OPINIA

w sprawie projektu rozporządzenia Ministra Środowiska zmieniającego rozporządzenie w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne (wersja z dnia 13.11.2014)

Niniejsza opinia jest wydawana w trybie art. 44 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie, w powiązaniu z art. 96 ust. 3 pkt 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Państwowa Rada Ochrony Przyrody, po przeanalizowaniu projektu z dnia 13 listopada 2014 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne, uważa, że w obliczu znacznego wzrostu liczebności dzików i wynikającego z tego faktu zagrożenia rozprzestrzeniania się afrykańskiego pomoru świń wśród trzody chlewnej, a także lawinowo wzrastającego poziomu szkód w uprawach rolnych i innych konfliktów (np. na terenach miejskich), należy wprowadzić działania, których celem jest zmniejszenie liczebności dzików.

Proponowane rozwiązanie w postaci zmiany okresów polowań na lochy dzików w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 r. jest jednak działaniem doraźnym i nie gwarantuje uzyskania pożądanych efektów w dłuższej perspektywie czasowej. Wprowadzenie polowań na lochy w okresie ich zaawansowanej ciąży i karmienia młodych budzi także poważne zastrzeżenia etyczne.

Powody wzrostu populacji dzików w Polsce to nie tylko efekt zmian klimatu, łagodniejszych zim, oraz zwiększania się w pobliżu lasów powierzchni zasiewów roślinami szczególnie atrakcyjnymi dla dzikich zwierząt kopytnych. To także efekt obecnych praktyk łowieckich, w tym hodowlanego podejścia do gospodarowania dzikimi zwierzętami kopytnymi, skutkującego nadmierną liczebnością tych gatunków. Wykładanie w miejscach dokarmiania, a także na ńciskach i pasach zaporowych, ogromnych ilości karmy, obsiewanie poletek łowieckich roślinami takimi jak topinambur, rzepik brachina i kukurydza, ogranicza rolę naturalnych czynników śmiertelności (niedobór pokarmu w zimie), przyczyniając się do obserwowanego w ostatnich latach wzrostu nie tylko populacji dzika, ale też jelenia i sarny (Milner i in. 2014). Jak wskazują badania naukowe, takie praktyki mają ponadto negatywny wpływ na rodzime gatunki chronione i różnorodność biologiczną w lasach.

Dlatego uważamy, że należy przygotować strategię zarządzania populacją dzików i innych dzikich zwierząt kopytnych w Polsce, która powinna zawierać rzetelną ocenę najistotniejszych czynników decydujących o wzroście populacji dzikich zwierząt kopytnych, propozycję zmiany dotychczasowych praktyk łowieckich i praktyk rolniczych, sposobów, miejsc i czasu wykonywania polowań, analizę i rekonstrukcję systemu unijnych dopłat do upraw rolnych, tak, by ograniczyć możliwości obsiewania gruntów przyleśnych gatunkami zwabiającymi dzikie zwierzęta kopytne, propozycje systemów ochrony i ubezpieczania upraw przed zerowaniem dzikich kopytnych, systemów ochrony i ubezpieczeń przed kolizjami

drogowymi z udziałem zwierząt kopytnych oraz innych zagadnień wynikających ze wzrostu populacji dzikich zwierząt kopytnych w kraju.

Odstrzały interwencyjne związane z eliminacją zagrożenia epizootycznego mogą być traktowane jako konieczne działania hodowlane i jeśli będzie taka potrzeba, można wydawać na nie zezwolenie w trybie art. 44 ust. 3 ustawy Prawo łowieckie, bez konieczności zmiany rozporządzenia.

Państwowa Rada Ochrony Przyrody dostrzega jednak potrzebę nowelizacji rozporządzenia w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne. Obejmuje to następujące zapisy:

1. W § 1 w ust. 1 pkt 7 należy usunąć część zdania po przecinku w brzmieniu: a na terenach obwodów łowieckich, w których występuje głuszc i cietrzew - przez cały rok.
2. W § 1 w ust. 1 nadać pkt 10 brzmienie: „10) norki amerykańskie, jenoty, szopy pracze i jelenie sika – przez cały rok;”.
3. W § 1 w ust. 1 pkt 15 należy usunąć wyraz „cyraneczki”, a w § 1 dodać ust. 6 w brzmieniu: Cyraneczki obejmuje się całoroczną ochroną
4. W § 1 w ust. 1 pkt 15 i pkt 16 należy zamienić terminy polowań, rozpoczynając je od 20 września.
5. W § 1 w ust. 1 pkt 18 należy zamienić termin polowań, rozpoczynając go od 20 września.

UZASADNIENIE

Ad. 1. Ustanowienie dla borsuka okresu polowań trwającego cały rok na terenach obwodów łowieckich, w których występuje głuszc i cietrzew, wynikało z obiegowej opinii, iż borsuki zjadają jaja i lęgi tych kuraków oraz polują na osobniki dorosłe. Badania naukowe nad dietą borsuków w Beskidzie Śląskim i Żywieckim w oparciu o analizę 271 odchodów zebranych na obszarach, gdzie występuje rodzima populacja głuszca, i realizowany jest projekt wsiedlania tego gatunku w nadleśnictwie Wisła, wykazały, że badane odchody nie zawierały szczątków jaj ani resztek piór i kości głuszców. Borsuki odżywiały się przede wszystkim owocami (54% masy zjedzonego pokarmu), dżdżownicami (38%), oraz w niewielkim stopniu małymi ssakami (6%) i owadami (1%) (Mysłajek i in. 2013). Potwierdza to wyniki wcześniejszych badań (np. Goszczyński i in. 2000). Niepublikowane wyniki badań dotyczących zjadania wykładanych jaj mających imitować lęgi głuszców budzą zastrzeżenia metodyczne. W przeciwieństwie do presji ze strony innych, znacznie liczniejszych drapieżników, brak przekonujących przesłanek wskazujących, że borsuki stanowią w Polsce tak istotne zagrożenie dla głuszców i cietrzewi, że konieczne jest ich zwalczanie poprzez całoroczne polowania w obwodach zasiedlonych przez te kuraki.

Ad 2. Po nowelizacji tego rozporządzenia, wprowadzonej 22 września 2009, dla obcych gatunków: norki amerykańskiej, jenota i szopa pracza, obowiązuje całoroczny okres polowań. Jeleń sika został włączony do rozporządzenia Ministra Środowiska z 9 września 2011 r., w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym (Dz. U. Nr 210 poz. 1260). Najgroźniejszym przejawem negatywnego wpływu tego gatunku na rodzimą przyrodę jest krzyżowanie się z jeleniem szlachetnym. Jeleń sika jest też nosicielem groźnego gatunku obcego pasożytniczego nicienia *Asworthius sidemi*. Pasożyt ten atakuje różne gatunki przeżuwaczy, wysysając krew ze ściany trawieńca. Szczególnie brzemienne w skutkach może być zaatakowanie przez *A. sidemi* żubrów. Nie można wykluczyć, że obecność tego pasożyta w Polsce jest wynikiem celowego wsiedlenia lub ucieczki z hodowli zarażonych jeleni sika.

Aby zapobiegać hybrydyzacji z jeleniem szlachetnym i przenoszeniu *A. sidemi*, należy dążyć do eliminacji wszystkich jeleni sika obserwowanych na obszarach, na których dotychczas gatunek ten nie był obserwowany. Próba eliminacji (szybkiej lub ew. stopniowej) powinna również zostać podjęta w przypadku dwóch wolnożyjących populacji jeleni sika w Polsce – w okolicach Pszczyny i Zalewu Wiślanego. Postulat ten został wysunięty przez środowisko myśliwych, w opracowanym w lutym 2014 r. przez Naczelną Radę Łowiecką projekcie „Zasad gospodarowania populacjami zwierzyny grubej wraz z zasadami selekcji populacyjnej i osobniczej”. Analogiczny postulat zawarto w „Programie zarządzania populacją jelenia sika (*Cervus nippon*) na terenie Polski”, opracowanym dla GDOŚ (Solarz i Okarma 2014).

Realizacja tego celu wymaga zniesienia okresu ochronnego i dopuszczenia do całorocznych polowań także na jelenia sika. Optymalnym rozwiązaniem jest wprowadzenie tego rozwiązania na obszarze całego kraju. Jednak ponieważ dotychczas jelen sika był pożądanym i objętym opieką myśliwych elementem łowisk w niektórych obwodach, należy się liczyć z tym, że propozycja zniesienia okresu ochronnego może wywołać duże opory, zwłaszcza w przypadku dwóch wolnożyjących populacji występujących w woj. śląskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim. Dlatego jako rozwiązanie alternatywne, w pierwszym etapie można rozważyć zniesienie okresu ochronnego dla tego gatunku jedynie poza tymi trzema województwami.

Ad. 3. W przypadku cyraneczki – liczba jej par na terenie Polski wynosi zaledwie ok. 1300-1700, a trend jest nieznany. Pozyskanie łowieckie nie podlega planowaniu ani kontroli. W Polsce poluje się w znacznej mierze także na ptaki zalatujące ze Skandynawii i nie prowadzi się monitoringu trendów liczebności tych migrujących ptaków w Polsce. Dane dotyczące niektórych populacji źródłowych mogą wskazywać na spadek ich liczebności – np. w populacji fińskiej obserwuje się spadek w tempie ok. 3% rocznie (Poysa i in. 2013, Holopainen i in. 2014). Dodatkowo – słabe rozróżnienia przez myśliwych podobnych do siebie gatunków kaczek w locie powoduje strzelanie do innych ptaków chronionych – w tym przypadku przede wszystkim cyranek. Biorąc pod uwagę liczebność cyraneczek, a także fakt, że nie powodują one żadnych strat gospodarczych, które wymagałyby redukcji jego liczebności, PROP postulowała już we wcześniejszych opiniach, by gatunek ten został objęty ochroną ścisłą i zdjęty z listy gatunków łownych. Ponieważ postulatu tego ostatecznie nie uwzględniono, proponujemy, by dla gatunku tego wprowadzić całoroczny okres ochronny (moratorium na polowania), co najmniej do czasu szczegółowego rozpoznania stanu i trendów populacji krajowej i migrującej przez Polskę, upewnienia się, że pozyskanie łowieckie nie przyczynia się do dalszego kurczenia populacji zagranicznych, a także wprowadzenia skutecznych środków zapobiegających znaczącej skali omyłkowego zabijania gatunków chronionych¹. Zaznaczamy, że obecnie nawet rzeczywista skala pozyskania cyraneczek nie jest znana, w związku z praktyką nierozróżniania gatunków kaczek w sprawozdaniach łowieckich. Nie jest to gatunek o zasadniczym znaczeniu dla współczesnego łowiectwa w Polsce. Obecna sytuacja, gdy bez żadnej kontroli dotyczącej liczebności pozyskania poluje się na gatunek nielicznie gniazdujący w kraju, o nieznanym trendach liczebności, jest modelowym wręcz przykładem niedopuszczalnej praktyki łowieckiej i powinna być pilnie zmieniana.

Ad. 4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (tzw. Dyrektywa Ptasia) w art. 7 ust. 4 stanowi: „Państwa Członkowskie sprawdzają w szczególności, czy na gatunki, do których stosuje

¹ <http://kola.łowiecki.pl/gdansk/wybrzeze/images/Zwierzyna/kaczka/kaczka.htm> - przykład strony internetowej Koła Łowieckiego PZŁ, na której cyranka przedstawiona jest wręcz jako gatunek łowny i podawane są porady dotyczące technik polowań na nią.

się prawo łowieckie, nie są organizowane polowania w okresie wychowu młodych ani w czasie trwania poszczególnych faz reprodukcji”. Ponadto na podstawie art. 5 lit. d tej Dyrektywy powinno być zakazane umyślne płoszenie ptaków, szczególnie w okresie lęgowym, jeśli może to zaszkodzić ich ochronie.

W polskich warunkach okres wychowu młodych u kaczek (zwłaszcza z gatunków nurkujących) i łysiek kończy się dopiero w pierwszej dekadzie września. Poza łyskami i łownymi gatunkami kaczek, dotyczy to także chronionych gatunków kaczek, łabędzi, perkozów, rybitw... Jest to zjawisko powszechne, występujące co roku na terenie całej Polski. Przykładowo dane o fenologii lęgów kaczek zebrane na Stawach Milickich (Stawarczyk 1995) wskazują, że przynajmniej 3 gatunki kaczek dosyć powszechnie mają po 15.08. jeszcze Nielotne młode, a u czwartego taka sytuacja występuje okazjonalnie. Bazując na danych o długości trwania poszczególnych faz lęgu u czernicy i innych kaczek (różne gatunki mają tu zbliżone wartości; patrz tabela 1 poniżej), można z grubsza przyjąć, że lęg kaczki inicjowany po 25 maja będzie produkował młode, które 16 sierpnia nie będą jeszcze lotne. Dane Stawarczyka (1995) o terminach rozpoczynania lęgów wykazują, że przystępowanie do lęgów po 25 maja jest powszechne wśród kaczek (patrz rycina w załączniku do opinii). Dla czernicy, sytuacja ta dotyczy ok. 75% lęgów (!), dla głowienki - 29%, podgorzałki - 31%, krzyżówki - 10%. A zatem przynajmniej dla czernicy i głowienki termin rozpoczęcia polowań od połowy sierpnia oznacza polowania w okresie, kiedy znacząca część populacji ma Nielotne młode (oddziałuje to także na Nielotną podgorzałkę).

Tabela 1. Długość trwania poszczególnych faz lęgu u czernicy i perkoza dwuczubego (wyrażona w dniach). Na podstawie Kear (1970), Kear (2005), Simmons (1974)

faza lęgu	czernica	perkoz dwuczuby
znoszenie jaj	9	Inkubacja od 1. jaja
inkubacja jaj	24	27
okres pisklęcy (od wyklucia do lotności)	49	70+
razem (od zniesienia 1. jaja do lotności)	82	97+

Sytuacja nie ogranicza się do kilku gatunków kaczek. W drugiej połowie sierpnia powszechnie też występują Nielotne jeszcze i karmione przez rodziców perkozy dwuczube i perkozki. Na podstawie danych Goca (1986) można oceniać, że na większości krajowych zbiorników około 50% młodych perkoza dwuczubego będzie jeszcze Nielotnych, przy czym istnieją zbiorniki, gdzie dotyczy to 100% lęgów (Moskal i Marszałek 1986). Z kolei perkozki dosyć regularnie przystępuje w sierpniu do późnych lęgów (powtarzanych po stracie i regularnych drugich), a ptaki inkubujące bywają obserwowane nawet w pierwszych dniach września.

Gatunkiem, który może gniazdować bardzo późno jest również rybitwa białowąsa, na niektórych zbiornikach ptaki składają jaja jeszcze w pierwszych dniach sierpnia (Betleja 2009). Prowadzenia polowań na kaczki lub gęsi w drugiej połowie sierpnia w pobliżu kolonii tych rybitw może powodować rozproszenie wielu rodzin i upadki piskląt,

Podsumowując, sezon polowań na ptaki wodne (kaczki i gęsi) zaczynający się w połowie sierpnia:

- nakłada się na okres powszechnego występowania Nielotnych piskląt u dwóch gatunków łownych (czernica, głowienka) i sporadycznego występowania piskląt u trzeciego gatunku łownego (krzyżówka); powoduje to kolizję z art. 7 ust. 4 Dyrektywy Ptasiej;
- nakłada się na okres powszechnego występowania Nielotnych piskląt u innych gatunków chronionych, występujących powszechnie w siedliskach, w których prowadzone są polowania na kaczki - perkoza dwuczubego oraz podgorzałki; nakłada

się także na okres nierzadkiego występowania inkubowanych lęgów u rybitwy białowącej i perkozka; powoduje to kolizję z art. 5 Dyrektywy Ptasiej.

Państwa członkowskie UE są zobowiązane nie tylko do zagwarantowania formalnej zgodności przepisów krajowych i wspólnotowych, ale do rzeczywistego zapewnienia, by praktyka łowiecka była zgodna z postanowieniami Dyrektywy. Rozpoczęcie polowań na ptaki wodne w okresie, gdy część z nich regularnie wodzi jeszcze młode, a polowania mogą powodować płoszenie chronionych gatunków w czasie rozrodu, jest zdaniem PROP nie tylko potencjalnie szkodliwe przyrodniczo, ale i sprzeczne z prawem wspólnotowym. Okres ochronny powinien być więc przedłużony do końca lata (co najmniej do 20 września).

Ad. 5. Grzywacz, jak większość gatunków gołębi, ma bardzo rozciągnięty w czasie okres lęgowy (ptaki te odbywają kilka lęgów w roku). Zjawiskiem powszechnym jest to, że podobnie jak w przypadku kaczek, w sierpniu ptaki te karmią Nielotne jeszcze pisklęta. Rozpoczęcie sezonu polowań na te ptaki 15 sierpnia powoduje więc, że odbywa się on w trakcie sezonu lęgowego, co jest sprzeczne z Dyrektywą Ptasią. Okres ochronny powinien być więc przedłużony co najmniej do końca lata – dopiero wówczas bowiem większość lęgów jest już zakończona.

Zwracamy także uwagę, że w uzasadnieniu do projektu rozporządzenia oraz w OSR należałoby zamienić wszystkie wyrazy „sztuka” na wyraz „osobnik” (z uwzględnieniem odmiany przez przypadki oraz liczby mnogiej). Wyraz „sztuka” w odniesieniu do zwierzęcia jest określeniem niepoprawnym. Prawidłowym, biologicznym określeniem dla organizmu żywego jest „osobnik” i to ono winno być używane w dokumentach prawnych, z wyjątkiem przypadków, w których ze względu na przepisy międzynarodowe należy używać określenia „okaz”.

dr Andrzej Kepel
przewodniczący PROP

Do wiadomości:

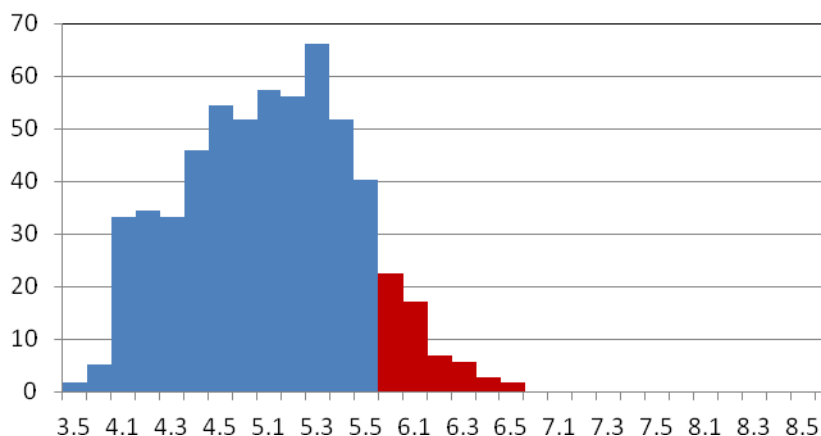
- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Cytowana literatura

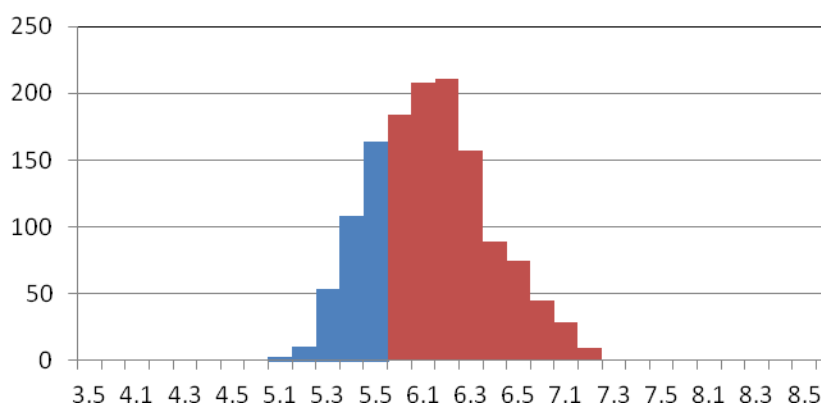
- Betleja J. 2009. Rybitwa białowąca *Chlidonias hybridus*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z. (red.), Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią. Ss. 435-438. GIOŚ, Warszawa.
- Goc M. 1986. Colonial versus territorial breeding of the great crested grebe *Podiceps cristatus* on Lake Drużno. *Acta Ornithologica* 22: 95-145.
- Goszczyński J., Jędrzejewska B., Jędrzejewski W. 2000. Diet composition of badgers (*Meles meles*) in a pristine forest and rural habitats of Poland compared to other European populations. *Journal of Zoology, London* 250/4: 495-505.
- Holopainen S., Nummi P., Poysa H. 2014. Breeding in the stable boreal landscape: lake habitat variability drives brood production in the teal (*Anas crecca*). *Freshwater Biology* (in press).
- Kear J. (ed.) 2005. Ducks, Geese and Swans: Species accounts (Cairina to Mergus). Oxford Univ. Press.
- Kear J. 1970. Studies on the development of young Tufted Duck. *Wildfowl*.
- Milner J.M., Van Beest F.M., Schmidt K.T., Brook R.K., Storaas T. 2014. To Feed or not to Feed? Evidence of the Intended and Unintended Effects of Feeding Wild Ungulates. *Journal of Wildlife Management* 78: 1322-1334.
- Moskal J., Marszałek J. 1986. Effect of habitat and nest distribution on the breeding success of the great crested grebe *Podiceps cristatus* on Lake Żarnowieckie. *Acta Ornithologica* 22: 147-158.

- Poysa H., Rintala J., Lehtikoinen A. & Vaisanen R.A. 2013. The importance of hunting pressure, habitat preference and life history for population trends of breeding waterbirds in Finland. *European Journal of Wildlife Research* 59: 245–256.
- Simmons K.E.L. 1974. Adaptations in the reproductive biology of the Great Crested Grebe. *British Birds* 67: 413-437.
- Solarz W., Okarma H. 2014. Program zarządzania populacją jelenia sika (*Cervus nippon*) na terenie Polski. Ekspertyza wykonana na zlecenie GDOŚ. Manuskrypt.
- Stawarczyk T. 1995. Strategia rozrodcza kaczek w warunkach wysokiego zagęszczenia na stawach milickich. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1790 (*Prace Zoologiczne* 31): 1-110.

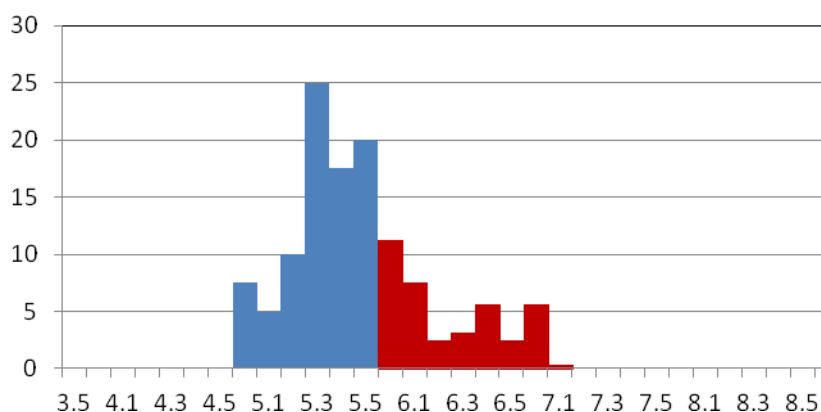
Fenologia przystępowania do lęgów trzech gatunków kaczek na Stawach Milickich

Krzyżówka
Anas platyrhynchos

Czernica
Aythya fuligula

Podgorzałka
Aythya nyroca

Opracowano na podstawie danych Stawarczyka (1995). Dla każdego gatunku przedstawiono rozkład daty złożenia pierwszego jaja. Na osi poziomej zaznaczone są kolejne pentady (okresy 5-dniowe) w ramach każdego miesiąca, w systemie "miesiąc.pentada" (zapis "5.3" oznacza więc trzecią pentadę maja, tj. 11.05-15.05.). Na czerwono oznaczono lęgi inicjowane po 25 maja, które powinny produkować pisklęta uzyskujące lotność później niż 15 sierpnia.